

Subjektyvaus objektyvaus problema

Vysk. M. Reinys

Ši laik psichologija irgi pergyvena tam tikrą krizę, kaip ir daugelis kitų mokslų ar visuomeninio gyvenimo sferų. Žmonėms dvasios atmosferoje ryškiau daug sukrėtimų. Psichologijoje atsiranda iš neigiamos atmosferos, iš to, kad dėl pozityvizmo tokios daugelis psichologų buvo atsakiusi racionalinio psichologijos dalykų nagrinėjimo, pasitenkindami vien eksperimentiniu tyrimu, tuo būdu nuėjus tyrimai taip nutolusios nuo viena kitos srities, jog jokio bendrumo ar mokslo visumos nebebuvo matyti. Be to, tyrimų individualumas taip buvo signalas, kad jie beveik prarado bendrą psichologijos mokslo terminiją ir pradėjo vienas kito beveik nebesuprasti. Tam paremti pakanka pasiskaityti Vienos universiteto prof. K. Bühlerio veikalas „Die Krise der Psychologie“. Jena 1929, arba susipažinti su Kopenhagoje 1932 m. vykusio psichologų kongreso sielojimais psichologijos terminijos klausimu.

Bendrą psichologijai pagrindą ir sintetinamos visumos stoka sukėlė psichologų tarpe nemažą susirpinimą, kurio padariniai ryškiau kaip tam tikras persiorientavimas psichologijos pagrindiniais klausimais, liečiančiais metodus, kai kuriuos kitus svarbius dalykus ir psichologijos visumą. Ties šiais dalykais, liečiančiais psichologijos persiorientavimą bei naujų kelių numatymus, tenka išsustoti ir juos nuodugniai panagrinėti. Tiksliau sakant, iš tenka suglaustai paliesti psichologijos santykis su metafizika, introspekcijos vaidmuo psichologijoje ir, pagaliau, pats svarbiausias klausimas plačiau panagrinėti, būtent, subjektyvaus objektyvaus vaidmuo psichologijoje.

Besibaigiant pirmajai XIX a. pusei Vakarų Europoje kurį laiką buvo smarkiai signalas materializmas. Jo takoje susiformavusi pozityvistinė Comte'o filosofija visur rėmėsi tikrovėmis ir patirtimi. Iš to jo išvada, kad psichologija yra psichini apraiškų mokslas, o sielos klausimo jau iš principo nes galima nagrinėti: apie jį es nieko nežinome, nes joje mes nepatiriame, o racionalinis, arba protinis, metodas es s neleistinas. Pozityvizmo, iš dalies ir darvinizmo, takoje antroje XIX a. pusėje susidarė pažiūra, kad galima psichologija be sielos. Šis pasakymas, žinoma, netaikomas eksperimentinei psichologijai, kuri tuo laiku mąplėtotis ir signalai,

nes ji savo tyrin jimuose apsiriboja vien empirine sritimi, neneigdama protinio metodo vartojimo ir racionalin s psichologijos buvimo. Lygiai šis pasakymas netaikomas ir psichologams neotomistams, nes jie pasteb jo pozityvizmo tr kumus ir nepasidav suviliojami mados š kiais, kad ir garisiais aniems laikams.

XIX a. pabaig m Vakar Europoje sl gti materializmo mada; drauge prad jo silpn ti ir pozityvizmo reikšm ; iš ia atsirado daugiau laisv s ir psichologijai, pasirinkti metodams ar nusistatyti santykiams su metafizika ar, pagaliau, lie iant sielos klausim . Psichologijos atspalaidavimas nuo pozityvistini varžt XX a. vis did ja, besiantinant dabartinius laikus. Šit fakt paliudija garsi psicholog pasisakymai.

Paryžiaus Sorbonne'os profesorius psichologijos instituto direktorius A. Binet († 1911 m.), pagars j s visame pasaulyje savo metodu vaik inteli-gentiškumui tirti, savo veikale „L'âme et corps“ (Paris 1908) sako, kad panieka, kuri observatoriai ir eksperimentatoriai rod metafizikai, dažnai esanti nepagr sta, nes ne viskas metafizikoje es hipotetiška ar klaidinga; kuris rodymas, analiz ar kritika, nors ir metafizinio pob džio, jam atrod tiksli s ir tikri dalykai, kaip bet kuris steb jimas ar eksperimentas¹. Kaip matome, pirmaeilis psichologas XX a. nesibijo metafizikos.

Medikas ir psichologas Šiaur s Amerikos Jungtin se Valstyb se W. James'as (†1910 m.), Harwardo universiteto profesorius, 1900 m. savo veikalo „Principles of psychology“, išversto ital kalb , vade pasisako, kad jis kaskart vis daugiau sitikin s, kad es sunku svarstyti psichologijos klausimai, nesinaudojant filosofija. O kitame veikale „Précis de psychologie James'as sako, kad metafizinis galvojimas sieki s aiškumo ir nuoseklumo, kad psichologijos Galil jai ir Lavoisierai tur si b ti metafizikai².

Leipzigo prof. H. Driesch'as, biologas ir psichologas, sako, kad sukritikavus psychomechanin paralelizm , siela v l atgaunanti savo teises, kaip savarankiška esyb („Ens“); o to kaip kartas ir reiki parapsichologijai³.

Bonno prof. U. Ebbecké, fiziologas, svarstydamas k no santykius su sielos gyvenimu, sako, kad nes k no organo, kuris neb t sielos gyvenimo veikiamas ir pats sielai nedaryt takos. Tai visa ein iš organizmo vieningumo. Kaip m s laikai, su j meile sportui ir k no mankštai, es atrad k n , taip m s laik medicina v l atrandanti siel⁴.

Montpellier universiteto prof. M. Foucault, psichologas, aiškiai pasisako

¹ Barbado, Introduction à la psychologie expérimentale, 248 (Paris 1931).

² Ten pat 251.

³ Driesch H., Parapsychologie, München 1932, 100 psl.

⁴ Krueger F., Die Aufgaben der Psychologie an der deutschen Hochschule, Jena

prieš pozityvizm . Savo veikale „Cours de psychologie“, jisai sako, kad filosofin spekuliacija nesanti visai bergždžia, kaip man s siaurasis pozityvizmas⁵. Jis man s, kad daugelio met praleidimas laboratorijoje nediskvalifikuoj s nei psichologo nei fiziko išsitarti filosofijos problemomis, net, atvirks iai, duod s daugiau pagrindo daryti nauj pastab filosofijos klausimais, kurie lie i jo tyrimus⁵.

Pagaliau, Giesseno. universiteto prof. psychologas A. Messeris visiškai aiškiai pasisako: „Atitiko visai tikr „mokslingum ir s žiningum“, kai kur laik iš empirinio tyrimo buvo išskirtas sielos klausimas ir Fridricho Alberto Lang s patarimu buvo sudaryta „psichologija be sielos“. Bet kadangi dabar r pestingas s mon s fakt ištyrimas pateisina pas monio hipotez , net jos reikalauja, tod l neturime pasiduoti, neva metafizikos baim s sulaikomi, nesuteik sielai garb s vietos mokslin je psichologijoje“⁶.

ia sumin tos psycholog nuomon s aiškiai parodo, kad dabartiniais laikais vyksta persiorientavimas psichologijos dalykuose, b tent, viena, pri paž stamas racionalinis metodas, antra, jau kalbama apie pa i siel , kuri, aišku, tik racionaliniu metodu išvedama iš pozityvi moksliskai nustatytos patirties fakt , tre ia, nurodomas reikalas susieti psichologij su metafizika bei visa filosofija. Šitokia psichologijos kryptis dar toli gražu n ra sub rusi vis psycholog , bet ji stipr s ir pl sis, nes atsirado ne iš kokios mados, o tik iš principinio nusivylimo pozityvizmu. T nusivylim iš dalies paruoš neotomistai, nes jie, ši laik mokslo metodus panaudodami, atskleid philosophiae perennis toki moksliskai pagr st sintez , išsprendžian i opiausias tikrov s ir gyvenimo problemas, jog noromis nenoromis j pakrypo daug gili prot ir kilni asmenybi . Yra net filosofini konversij . Ži r. Paryžiaus katalik universiteto profesoriaus Jacques Maritain straipsn „De quelques conditions de la renaissance scolastique“ leidinyje „Université de Louvain. Annales de l'institut Supérieur de philosophie“ IV, 571—604 Louvain 1920.

Kaip aukš iau buvo min ta, racionalinis metodas atgavo savo teises psichologijoje ir j galino svarstyti ir filosofinius psichologijos klausimus; tuo b du psichologijos mokslas pasirodo pilnutinis, svarstomas visoje savo samplatoje, o ne vien tik empiriniai jo klausimai.

Kitas psichologijos metodas, b tent, introspekcija, arba savistaba, irgi yra sulauk s XIX a. antrojoje pus je nemaža visoki priekaišt , neigim ,

⁵ „Journal de psychologie“ Paris (Alcan) 1931, 652 p.

⁶ „Es entsprach durchaus rechter „Wissen-und Gewissenhaftigkeit“, wenn man eine Zeitlang aus der empirischen Forschung die Seelenfrage zurückstellte und nach Friedrich Albert Langes Rat eine „Psychologie ohne Seele“ gestaltete. Aber da nunmehr die sorgfältige Durchforschung der Bewusstseinstatsachen die Hypothese des unbewusst Psychischen rechtfertigt, ja geradezu fordert, dürfen wir nicht etwa durch Scheu vor Metaphysik uns abhalten lassen, auch in der wissenschaftlichen Psychologie der Seele wieder ihren Ehrenplatz einzuräumen“. Jo veikale Messer A., Psychologie, Leipzig ⁵1934, 349 psl.

bet dabar, jau XX a., yra atgavęs savo teises ir tinkamą vietą psichologijoje. sitikinti pakaks suminti kai kurie dalykai.

Introspekcija vadiname proto aktą, kuriuo stebimas psichinis vyksmas norint jį užfiksuoti. Stebinti galima visi psichiniai vyksmai, neišskiriami net pačio proto akto, kaip antai sąvokos sudarymo, sprendimų, protavimų. Tik šiuo atveju, kai protas stebi savo aktus, šis jo veiksmas bus jau refleksyvus.

Pirmasis introspekcijų, kaip metodų, pradėjo vartoti anglų filosofas Locke'as († 1704), išdėstęs savo pažiūrą, kad reikia stebinti sąmonės turinys, introspekcijos metodą visai paneigė, kaip nevykusį, pozityvizmo kūrėjas A. Comte'as († 1857), nurodydamas, kad introspekcija naikina tik vyksmą, kur turi stebinti, todėl ji ir negalinti pasiekti savo tikslo. Kaip mados dalykas, ypač laiko dvasiai veikiant, pozityvizmo filosofija padarė tokos XIX a. antroje pusėje ir garsiajam psichologui W. Wundtui († 1920), irgi dariusiam, nors labai atsargiai, priekaištą introspekcijai. Tačiau gausus Wundto mokinys ir paskiau pagarsėjęs psichologas O. Külpe († 1915), Würzburgo psichologinės mokyklos kūrėjas, rodo, kad introspekcijos metodus, vartodamas trumpalaikius stebėjimus, nesunaikina stebimojo vyksmo, todėl tinkamai pasiekia užsibrėžtą tikslą. Külpe profesoriavimas Würzburge, Bonne ir Münchene ir jo veikla bei tyrimai psichologijos srityje, ypač mąstymo ir noro klausimais, vadinasi, visai kitokioje srityje, negu Wundto buvo eksperimentuojama, subūrė daug jauną mokslinį žygį, kurios paskiau pagarsėjo psichologijos moksle, kaip antai: N. Ačas, K. Bühleris, K. Marbe, A. Messeris, O. Selzas, J. Lindworskis, O. Schultze, E. Dürras, H. J. Wattas. Taigi Külpe ir jo mokiniai tyrimai visai naujoje srityje, kuri ypač tinka introspekcijos klausimui spręsti, nugalėjo visus introspekcijai daromus priekaištus ir ją visiškai rehabilitavo. Ir ne tik rehabilitavo, bet ją padarė pagrindiniu psichologijos metodu, be kurio ir kiti psichologijos metodai, kaip vaizdo observacija ir eksperimentas, nustot savo reikšmės. Külpe ir jo mokiniai pastangas introspekcijos reikalui stipriai parėmė Louvaino univ. prof. A. Michotte'as tyrimais savo vedamojoje eksperimentinės psichologijos laboratorijoje. Šitą XX a. naują pasekmę akivaizdoje ir Wundtas turėjo modifikuoti savo nusistatymą.

Introspekcijos metodus tiek jau atkovojo savo teisi, jog jos pripažįstamos net tokiems psichologams, kurie savo pažiūromis būtų daugiau linkę pozityvistinai nusistatymą. Pav., jau minėtas A. Binet 1915 m. aiškiai sako: „Sans introspection, rien ne commence; avec elle seule, rien ne s'achève“⁷. Vadinasi, tiesiog pasisako, kad be introspekcijos nieko negalima pradėti, nors ir priduria, kad vien su ja nieko negalima baigti. Antroji pasakymo

⁷ Binet A., De la méthode dans les sciences, Paris 1915, 283, cituota iš Barbado

dalį irgi visai teisinga, nes ir uoliausi introspekcijos šalininkai pripažįsta reikal introspekcijos davinį papildyti pasinaudojus observacijos, eksperimento metodais.

Gal ryškiausias introspekcijos laimėjimas bus, kad didelį prancūzų psichologų grupę, kuri bendromis įgomis nuo 1930 m. leidžia Paryžiuje 10 tomų psichologijos veikalą, vadinamą „Nouveau Traité de Psychologie“, jau net tiek pripažįsta svarbos introspekcijai, jog ją deda psichologijos mokslo pagrindu. Pažymėtina, kad ši psichologų grupė visai nėra neotomistinės krypties psichologijoje šalininkai. Ši psichologų grupė taip nusako psichologijos mokslą: „Jei mums reikėtų formuluoti psichologijos definiciją, kuri surinktų beveik visumą, bet jei ne visumą, iš šio veikalų bendradarbių, tad mes pasakytume, kad tai yra mokslas, kuriame introspekcija vaidina esminį ir pirmą vaidmenį faktų, aprašymų ir psichinių mechanizmų analizėje, ...“⁸. Neotomistai psichologai neabejojo introspekcijos metodo dideliu vertingumu, štai dabar ir daugelis kitų krypties psichologų prisideda prie šios pažiūros. Tai labai svarbus pasireiškimas. Tačiau jis dar nėra palietęs ypač ypač vienos psichologų grupės, būtent, behavioristų, kuri žymesnės įgoms yra susibūrusios Šiaurės Amerikos Jungtinių Valstijų srityje. Behavioristai psichologijoje neigia sėmėnės tyrinėjimą, jie siūlo tenkintis vien organizmo išorinio laikymosi tyrimu. Ši kryptis, kaip matome, laikosi biologinio pagrindo ir visai žiri biologiskai. Ji atsirado prieš kokias dvidešimt metų. Bet jau ir joje randasi svyravimo, kylo pagrindinių nusistatymų kritika. Jau pastebėta, kad ji pertolėnuojo, kraštutinum. Drisi galima tikėti, kad jos pagrindiniai teigimai netrukus dar daugiau susvyruos.

Pažintis su introspekciniais ir racionaliniais metodais ir jų pagrįstumu psichologijoje yra būtinoji sąlyga, Condition sine qua non, kad būtų galima kelti, nagrinėti ir spręsti subjektyvaus objektyvaus problemą. Ši problema liečia psichologiją, logiką, gnoseologiją, ontologiją. Jau tas vienas faktas, kad ši problema liečia daug mokslų, parodo jos komplikuotumą. Jeigu prie to dar pridėsimės filosofų pažiūrą didelį vairumą ir terminų nevienodumą, tai nenustebsime, kad kartais rodosi, lyg būtų atsiderėjus kažkokiam labirinte ar kokiam chaoso. Taigi krizė apaiškinti ir išsiaiškinti šioje problemoje, yra; persilaužimo dar nematyti. Verta dėti pastangas, kad persilaužimas greičiau vyktų, o nebūtų tapojama vietoje ar klausimai dar daugiau surizginami, kai filosofijoje duodama daug laisvės lyg poetinei krybai, beveik visai nesiskaitant su gyvenimo ir pasaulio tikrove.

⁸ „Si nous devons formuler, de la psychologie, une définition qui ralliât la presque totalité sinon l'unanimité des suffrages parmi les collaborateurs de ce Traité, nous dirions que c'est une science ou l'introspection joue un rôle essentiel et préalable dans la description des faits et dans l'analyse des mécanismes mentaux . . .“ Nouveau Traité de Psychologie, Paris 1930, I, 339.

Subjektyvaus objektyvaus problemos išsprendimas turi išaiškinti subjektyvaus ir objektyvaus prasmę, jų santykius tarp savęs ir su realybe. Šia kryptimi ir eisima suglaustai pateikiamasis bandymas.

Koks šio bandymo išeinamasis taškas ir pagrindinis metodas? Šiam klausimui atsakymas toks: išeinamasis taškas konkretaus gyvenimo faktai, o pagrindinis metodas — laikytis konkretaus gyvenimo faktų, daiktus laikyti tokiais, kokie jie mums atrodo, kol svarūs rodymai neprivers kitaip manyti. Šis nusistatymas yra diametraliai priešingas Descarteso metodiniam abejojimui, kuris savo loginiais padariniais prieš savo norą pagimdė Berkeley' su jo keisčiausiu principu *esse est percipi*, Kant su jo apriorizmu, net pačius solipsistus ir, pagaliau, plejadą, kurie, nuolatosis aiškiai prieštaraudami savo gyvenamajam gyvenimui ir patyrimui, vadinasi, nematydami savo akys ir sto, su minėtojo filosofo šypsena ir pasigailėjimu žiūri tuos realistus, kurių pažiūra ir gyvenimas harmonizuojašis be jokio prieštaravimo, nors ir nevisur randamas visiškas tikrumas, taigi į akys ieško šapelio.

Besižvalgydami pasaulio ir mūsų gyvenimo faktuose, tuojau pastebime daiktų vairoybę, kuriai priklausome ir mes patys, kiekvienas atskirai. Jei kiekvienas iš mūsų siūžisime save ir savo veiksmus, tad pastebėsime, kad mummyse yra visai savaimingos ir šies veiksmų, kuriuos mes vadiname pažinimu.

Pažinimo savaimingumas ir jo tinkamas supratimas bei vertinimas išsprendžia mums rūpimąjį subjektyvaus objektyvaus problemą; ir, atvirkščiai, pažinimo klaidingas supratimas sukelia visas gnoseologinio idealizmo painiavas.

Kas yra pažinimas? Kur turime galvoje sakydami: aš žinau? Analizuodami pažinimą, atrandame tris dalykus: visų pirma subjektą, kuris pažįsta, kur konkrečiai vadiname „aš“, antra, objektą, kuris yra to „aš“ akivaizdoje ir kur tas „aš“ pažįsta ir, trečia, santykį, kuris yra susidaręs tarp „aš“ ir objekto ir kur galime vadinti pažinimo aktu. Taigi yra pažinimo subjektas „aš“, pažinimo aktas ir pažinimo objektas.

Analizuokime toliau. Kas yra pažinimo subjektas, tas „aš“? Visų pirma tuo „aš“ vadiname savo kūną ir visa, kas yra jo ribose; mano organizmo periferija atrodo esanti drauge ir manojo „aš“ riba, skirianči mane nuo vadinamojo išorinio pasaulio. Siūžisime iš arčiau ir panagrinsime nuodugniau savojo „aš“ veiksmus, pastebiu, kad manasis „aš“ yra tik lyg koks taškas, iš kurio eina veiksmai, kuriam priskiriami veiksmai, kuris modifikuoja veiksmus. Tas „aš“ neatrodo, kad būtų lokalizuotas kurioje nors mano kūno dalyje, kad jis būtų erdvumo (*eztensio*). Iš tikrųjų: mano „aš“ gali nevaržomas nagrinėti mano kūną, jo ribas, sudėtį, veiksmą. Iš to eina išvada, kad manasis „aš“ savo kaim kuriais veiksmiais, nepirklauso kūno, nors ir pasilieka nuolatosis su juo susijęs.

Daugiau siži r j s savo „aš“ ir jo veiksmus, pastebiu savo veiksm tok priklausym nuo manojo „aš“, jog visai pagr stai j galime vadinti veiksm šaltiniu, priežastimi, principu,. subjektu. Ir dar nuostabiau, kad mano „aš“ ne tik gali veikti, bet ir tuos savo veiksmus gali steb ti, kontroliuoti, svarstyti, nagrin ti. Tai yra vadinamoji refleksija, kuri teturi tik vienas „aš“, kurios neturi joks daiktas, kuriam tr ksta „aš“.

Sakytojo „aš“, arba subjekto, nepriklausymas nuo erdv s ir sugeb jimas reflektuoti yra tokios nepaprastai svarbios savyb s, jog jos iškelia subjekt kaip koki nuostabi galyb .

Be subjekto pažinime randame dar ir objekt , kur pažinimas nukreipiamas. Jau pats objekto vardas t parodo: quod obicitur, kas krenta ak . Pirmiausia gyvenimo faktuose susiduriame su tokiais objektais, kurie m s pažinimo nepriklauso nei savo buvimu, nei sud timi, nei savyb mis, nei veiksmiais, nei, pagaliau, savo turim ja vieta. Tokie daiktai, arba objecta in se, patys teigia savo aktual , arba real , buvim . Pav., paži r j saul , kai ji švie ia, turime pripažinti jos nepriklausom nuo m s pažinimo buvim . ia nieko Negelbsti m s noras ar nenoras matyti: ji aktualiai, arba realiai, egzistuoja, ir tiek. Panašiai yra ir su kitais daiktais: mes esame m s s mon s ver iami j aktual buvim pripažinti. Taigi pažinime subjektas kartais ir kreipiasi tokius objektus.

Pažinim analizuodami, atrandame ir tre i dalyk , b tent, subjekto santyk su objektu, arba pažinimo akt . Šis aktas yra subjekto veiksmas, nukreiptas objekt , su tikslu t objekt pažinti, vadinasi, k nors sužinoti iš jo buvimo, sud ties, savybi , veiksm ar ko kita.

Daiktui pažinti panaudojame poj ius ir prot . Kad pažinimas b t kiek galima tikresnis, pažinim pakartojame daug kart tuo pa iu poj iu, pam giname pažinti kitais poj iais, poj i pažinim pasvarstyti protu. Visa tai darome, vengdami apsirikimo, iliuzijos ar haliucinacijos.

Patys gyvenimo faktai parodo, kad pažinimas yra tikras, nes juo paremti apskai iavimai ir pagal tuos apskai iavimus sudarytos konstrukcijos išlaiko, pav., tiltas, namas, garlaivis. Panašiai iš apskai iavim sp jami saul s, m nulio užtemimai, kaip patys faktai rodo, tikrai vyksta.

Kas yra pa iame pažinimo akte? Jame yra toksai tarp subjekto ir daikto suart jimas, kad subjekte susidaro psichinis jutimas, vaidinys ir s voka, trumpiau sakant, daikto reprezentantas. Šis reprezentantas turi pažintojo daikto žymes, ta iau tuo b du, kuris yra suderintas su subjekto dvasine prigimtimi, tarytum asimiliuotas. Reprezentantas tegali atsirasti subjekte, kai vyksta daikto pažinimas. Be daikto negali atsirasti jo reprezentanto. Pav., iš prigimimo aklas asmuo neturi supratimo apie spalvotus daiktus, taigi neturi ir j reprezentanto. Jei ta iau reprezentantas yra jau atsirad s subjekte, tai jis jame pasilieka ir tada, kai pažintasis

daiktas pranyksta iš subjekto akivaizdos. Prisiminimo faktai patvirtinu šios pažiūros teisingumą.

Kam gali kartais kilti tokia abejonė. Juk, sako, subjekte gali atsirasti haliucinaciją, kurios yra be atitinkamo daikto. Ši abejonė yra pagrįsta, kadangi, kaip stebėjimas ir patyrimas parodo, haliucinacijos neatsiranda toje srityje, kurioje pirmiau visai nebuvo atitinkamo daikto veiksmo; pav., iš prigimimo aklas asmuo neturi haliucinacijų spalvų srityje.

Kai subjektas pažino daiktą, su juo suartėjo, tarytum jį asimiliavo, turi jo reprezentantą, ar tada daiktas prarado kūrą nors iš savo būties, savybių, veiksmų? ar sumažėjo kas nors? Čia tenka pasakyti, kad nieko neprarado, niekas nesumažėjo. Pav., krautuvių languose išstatytos prekės nesumažėja, kad jas matė, taigi pažino, didelis praeivis skaičius, nors kiekvienas praeivis, matęs prekes, turės jau gal ir ilgam laikui tų prekių reprezentantą savo psichikoje. Tolygūs faktai pirštu prikišamai rodo didelę būties, kad pažinimas yra visai kitokios rūšies faktas, procesas, negu fiziniai kūno veiksmai. Iš tikrųjų, subjektas, pažindamas daiktą, jį patalgyja apima, aprašo, jo reprezentantą sigyja, tačiau paties daikto buvimo nemažina, neinaikina, jo prigimties nekeičia, jo savarankiškumo neneigia. Šitokią pažinimo padėtį galima daugiau perprasti ir vertinti, prisiminus analogiją iš fizinių daiktų santykių. Argi vandenyje gulintis akmuo nustoja būti akmeniu, kad jis yra apsuptas vandens? Argi liktuvai nustoja būti lktuvu, kad jis iš visų pusių apsuptas oro? Argi stiklo indas nustoja būti stiklo indu, kad jį visų peršviečia saulės spinduliai? Ne, ne ir ne. Panašiai ir subjekto pažintasis daiktas nenustoja būti daiktu, nors subjektas jį pažino ir gavo jo reprezentantą. Tas juoba darosi suprantamiau, jei prisiminsime, kad pažinimas yra dvasios veiksmas, vadinasi, nepriklauso nuo erdvės, neturi medžiaginių ribų ir todėl gali pažinti ir tolimiausius daiktus. Nė vienas astronomas nebuvo priskridęs prie saulės matuoti jos dydžio, temperatūros ar atstumo nuo žemės, tačiau visa tai gerai pažino.

Iš to, kas iki šiol pasakyta apie subjektą, daiktą ir pažinimo aktą, aiškėja, kad daiktas, aktualiai egzistuojantis, objektum in se, fizinių realybų yra tikslas, kur siekia pažinti subjektas. Kai subjektas pažino daiktą, tada jau yra savyje pasitenkinimas, kad pasiekė savo veiksmo tikslą.

Jau minėjome, kad subjektas, pažinęs daiktą, gauna savyje to daikto reprezentantą, kur dažnai vadiname jutimu, vaidiniu ar s voka. Reprezentantas vadinamas jutimu, jei gyvas bet kurio pojūčio, dalyvaujant to pojūčio organui ir pažintajam daiktui veikiant pojūčio organą. Reprezentantas vadinasi vaidiniu, jei reprezentantas yra atgaminamas iš atminties ar vaizduojamas jau daiktui nebeveikiant pojūčio organo. Pagaliau, reprezentantas vadinasi s voka, kai jis yra gaunamas protu. Daikto reprezentantas gali būti vadinamas išvidiniu objektu (objectum internum), kad jį atskirtume nuo daikto, arba išorinio objekto (objectum extemum). Tačiau

reikia pažymėti, kad objekto skirstymas išvidin ir išorin nėra visiškai tikslus, nes pačiam subjektui, kiek jis yra dvasinysis, griežtai dalykus imant, nėra jokio vidaus ar išorės. Dvasia nežino jokios ribos tarp vidaus ir išorės. Šitie vidaus ar išorės pavadinimai gali tikti tikrai žmogaus kūnui: kas yra kūno viduje ar kūno išorėje. Todėl ir pats žmogaus subjektas, kiek jis naudojasi kūno organais, gali kalbėti apie organizmo vidų ar išorę.

Pažinimo tikrasis objektas yra pats aktualiai egzistuojantis daiktas, *objectum in se*, fizinė realybė. Daikto reprezentantą irgi galima vadinti pažinimo objektu, nors nebus tai *objectum in se*, o tik psichinis objektas. Mat, reprezentantas yra lyg tarpininkas, kuriuo ar per kur žinome daiktą. Taigi šis pasakymas yra taip suprastinas, kad subjektas tiesiog pažįsta daiktą, o ne tarpininką, kaip, pav., akiniuotas žmogus mato tiesiog daiktus, o ne akinius stiklus.

Kad pažįstamas gamtos daiktas yra fizinis, o jo reprezentantas subjekte yra psichinis, tai negalima tiksliai pripažinti daikto reprezentantą. Mat, pačio fizinio daikto suanalizavimas parodo, kad jame be individinių bruožų, vadinasi, akcidentinių yra dar bendri, esminiai žymiai, kurios randamos kituose to paties šies individuose. Taigi esminiai žymiai rinkinys jau pats iš savęs turi visai kitokį charakterį, negu fizinis individinis žymis. Vadinasi, pačiame daikte yra pagrindas, kuris verta skirti individiniam ir esminės žymės. Jei, be to, prisiminsime, kas buvo aukščiau sakyta apie subjekto dvasinį charakterį, tai lengvai suprasime, kad daikto reprezentantas, tinkamai reprezentuodamas fizinį daiktą, pats gali būti psichinis prigimties, kaip ir dvasinis subjektas gali pažinti fizinį daiktą. Iš sakyti dalykai aiškiai, kad tarp subjekto ir fizinio ar psichinio objekto yra kontaktas ir harmonija pažinimo vyksme.

Subjektas savo pažinimą gali nukreipti ne vien fizinis gamtos daiktus, kuri pažinimas iki šiol teko svarstyti, bet ir savo kūną ir pačios psichikos nagrinėjimą. Subjekto kūnas pažįstamas tuo pat keliu, kaip ir fiziniai daiktai, nors pats kūnas ir laikomas labai glaudžiai susijusiu su psichika. Pačios psichikos pažinimas subjektui yra artimesnis, trumpesnis ir tikresnis, negu fizinis daikto pažinimas. Čia subjektas gali pažinti savo jautimus, vaidinius, norus, jausmus ir net savo proto veiksmus, mintis, bent šis vokas, sprendimus, protavimus. Mintis yra grynai dvasinis veiksmas, nes nevaržomas nei erdviškai nei laiko. Gyviausi psichinio gyvenimo faktai parodo, kad mintis žmoguje yra, kad žmogus mintis pažįsta ir tolimiausius daiktus ar vykius, kad paskesni nauji faktai patvirtina pirmesniojo mintis išvadas, pav., gerai apskaičiuotas ir reikštingai rengtas mechanizmas tiksliai veikia, iš anksto apskaičiuotas ir paskelbtas saulės užtemimas iš tikrųjų vyksta. Bet mintis subjektas gali

siekti dar toliau, negu vien pažinti dvasinius dalykus: jis gali pažinti santykius tarp vairi daikt ar s vok ar sprendim . T santyki gali b ti, kuo vairiausi r ši , kaip antai: visuotinum, b tinumo, tapatyb s, prieštaravimo, priežastingumo, neigimo, galingumo ir t. t. Suanalizavus santyki pažinim , paaišk t , kad galimumas juos pažinti remiasi gal gale pirmiausiu, t. y. fizini daikt , pažinimu, kurio buvimas kaip jau savo vietoje nurodyta, yra paremtas ryškiausiais faktais.

Koki , pagaliau, akivaizdoje padarytos pažinimo analiz s tenka priskirti prasm tam, k išreiškiame žodžiais subjektyvus ir objektyvus ar subjektas ir objektas? Šitie terminai yra vartojami vairiuose moksluose. Psichologijoje subjekto terminas išreiškia t , kuris paž sta, žino, kuriam priskiriamos visos psichin s apraiškos. Ontologijoje subjekto terminu yra vadinama substancija, kuriai priklauso vair s akcidentai ir kuri yra lyg j tur tojas. Logikoje subjektu vadiname t termin , kuriam yra priskiriamas predikatas. Objektas psichologijoje reiškia arba paž stam j daikt t arba jo reprezentant , kitaip sakant, visa tai, k svarsto subjektas pažinimo aktu, arba kas sudaro pažinimo turin . Šita subjekto objekto, arba subjektyvaus objektyvaus prasm gerai derinasi su aukš iau padaryt ja ir pagr st ja pažinimo analize, pagal kuri subjektas yra psichin realyb , kaip daiktas yra fizin realyb ; vadinasi, nei vienur nei kitur n ra mažiau aktualaus buvimo. Subjektyvus reiškia tai, kas priklauso subjektui.

Be ia išd stytos neotomistin s psichologijos paži ros pažinim bei subjektyvaus objektyvaus problem yra gnoseologinio idealizmo ir subjektyvizmo paži r , kurios savo pagrindais tarp sav s nesiskiria ir si lo visai kitok pažinimo ir subjektyvaus supratim . Joms subjektyvus reiškia šališka, nepriimtina, klaidinga, o objektyvus — visiems priimtina, kas su tiesa sutinka. Be to, idealizmas pažinim laiko b tina ko nors buvimo s - lyga Visi šitie idealizmo ir subjektyvizmo teigimai yra nepriimtini, kadangi remiasi visai klaidingu pagrindu, b tent, pažinimo supratimu, kuris visai nesiderina su patirties faktais. Idealist ir subjektyvist pažinimo supratimas yra visai sumechanintas, sudarytas pagal medžiagini daiktu santyki analogij . Medžiaginiai daiktai, k nai turi t sum , ribas, nepralaidum (impenetrabilitas), gali veikti vienas kit tik išoriniu b du, kaip nors paliesdami. Šitokiais santykiais pasireiškia ir idealist bei subjektyvist sudarytasis pažinimas, pagal kur visa, kas yra pažinta, kas yra subjekto s mon je, tas eo ipso nustoja buv s fizinis daiktas, obiectum in se, bet laikomas tik kaip s mon s turinys. Pati s mon , tas psichinis pasaulis, yra laikoma turin ia pastovias ribas, uždara savyje ir statomas klausimas, kaip gal s susidaryti supratimas apie kažkok išorin pasaul . Štai ir atsirado grynai sumechanintas, sumedžiagintas pažinimo supratimas. Kad toks supratimas yra nepagr stas, pakanka išnagrini ti pažinimo išeinam j

tašk ir pat pažinim , apie kuriuos aukščiau buvo kalbta. Esant nepriimtinaim idealist ir subjektyvist nusistatymui pažinimo ir subjektyvaus klausimais ir turint galvoje neotomist pažiūr subjekt objekt , yra tikro reikalo nelaikyti subjektyvaus kažkokiu vienašališku dalyku, visiems nepriimtiniu, peiktinu ar net klaidingu, nes šitokia subjektyvaus prasm yra tikros gnoseologinio idealizmo pinkl s, kurias neatsargiai patekus, nebus jokio išjimo real j pasaul , ar gal net, teks suabejoti pa iu subjektu, kuris formuoja pažinim . Taigi subjektyvaus prasm yra ,— priklaus s subjektui, o ne klaidingas.